

Jelgavas novada vēsture

Publicēts: 28.11.2022.

Par senāko cilvēku dzīvi un darbību Jelgavas novada teritorijā liecina akmens laikmeta - mezolīta (9.g.t.beigas - 4.g.t.vidus pirms Kristus dz.) savrupatradumi Lielupes labajā krastā pie Kalnciema sapropēja slānī 8 metru dziļumā. Vairums arheologu uzskata, ka senākie iedzīvotāji bijuši somugru priekšteči. 2.g.t. pirms Kristus dz. no dienvidiem Jelgavas novada teritorijā ienākuši balti, kuri, savukārt, bija seno zemgaļu senči. Par zemgaļu materiālo un garīgo kultūru mūsu rajona teritorijā stāsta arheoloģijas pieminekļi - 4 pilskalni, 17 apmetņu un 27 senkapu vietas. XIII gadsimtā zemgaļi varonīgi cīnījās pret Zobenbrāļu, vēlāk Livonijas ordeni, Rīgas virsbīskapiju un Rīgas Domkapitulu. 1287.gadā martā pie Garozas zemgaļi sakāva Livonijas ordeņa spēkus. 1290.gadā krita pēdējā zemgaļu nocietinātā vieta Sidrabe.

XV-XVI gadsimtā Jelgavas novada teritorijā radās pirmās muižas - Zaļā, Vilces, Sesavas, Blankenfeldes, Lielvircavas, Mazvircavas, Oglaines, Vircavas, Līvberzes u.c. XV gadsimtā Zaļajā muižā pastāvējusi katoļu kapela ordeņa brāļiem, bet 1509.gadā vēstures avotos minēta Heinriha baznīca Lielvircavas novadā. Ar Kurzemes un Zemgales hercogu un vietējo muižnieku gādību XVI - XVIII gadsimtā cēla vairākas luterāņu draudzes baznīcas - Salgalē, Vircavā, Zaļajā muižā, Sesavā un Līvberzē.

Kurzemes un Zemgales hercoga Jēkaba valdīšanas gados (1642.-1682.) Jelgavas novada teritorijā ierīko un sāk strādāt ķieģeļu un dakstiņu ceplī, kaļķu ceplī, dzelzs un stikla ceplī, spirta, etiķa un ziepju vāritavas, auda linaudeklu un buru audumu, izgatavoja tapetes un pulveri medību un uguņošanas vajadzībām. Saražoto produkciju patērēja uz vietas un pa kuģojamām upēm izveda uz Rīgu, Lietuvu u.c. Zināms, ka zaļās zemnieki devās līdzī hercogam Jēkabam uz kolonijām - Tobago un Gambiju. Kurzemes un Zemgales hercogistes pastāvēšanas gados Sesavas muižas brīvzemnieki Butķēni - Jemēns, Mertelis, Vaitiķis, Ērmanis pildīja hercoga galma pasta - ziņnešu pienākumus, nogādājot pastu un sūtījumus uz Lietuvu, Poliju u.c.

Jelgavas rajona iedzīvotājiem daudzkārt nācies pārdzīvot postošo karu, slimību un epidēmiju sekas. 1705.gada 16.jūlijā Vilcē notika Mūrmuižas kauja, kurā Lēvenhaupta vadītie zviedru spēki sakāva skaitliski trīs reizes lielāko Šeremetjeva krievu karapulku. Pie Mīsas upes Ozolnieku pagastā un Garozā Sidrabenes pagastā saglabājušies 1812.gadā celtie nocietinājumi - skanstis. Jelgavas novada teritorijā nereti izšķirti karu un pat valstu likteņi. Dažādos laikos šeit uzturējušās pasaules vēsturē pazīstamas personības - Zviedrijas karalis Gustavs Ādolfs Kārlis XII, vēlākais Francijas karalis Ludvigs XVIII ar savu galmu, Krievijas cars Pēteris I, Anna Ivanovna, Katrīna II, Aurora fon Kēningsmarka kā arī Magno Kavallo, Kaliostro.

XVIII-XIX gadsimtā Jelgavas apvidus teritorijā ceļ lepnas muižu pilis un kungu mājas - Bramberģes, Vircavas, Zaļenieku, Svētes, Blankenfeldes, Elejas, Lielplatones, Vilces, Abgunstes, Staļģenes, Bērvircavas. Daudzas no tām bija sava laikmeta arhitektūras un mākslas paraugi. Pie muižas veidoja parkus, kuros bija oranžērijas, labirinti, bosketi, parteri, diķīši ar mākslīgām saliņām, zvērnīcas un pat mākslīgas pilsdrupas.

XIX gadsimtā Jelgavas novada teritorija kļūst par ekonomiski attīstītu novadu. Pēc zemnieku brīvlaišanas pasludināšanas (1817.g.) un 60.-80. gadu reformām muižu zemnieki sāka izpirkt mājas, veidot patstāvīgas saimniecības. Šajā laikā veidojās pagastu pašvaldības un Jelgavas aprīņķis kā administratīvi teritoriāla vienība. Ekonomisko attīstību sekmēja satiksmes ceļu izbūvēšana no Jelgavas uz Rīgu, Tērveti, Jonišķiem, Dobeli, dzelzceļa līniju atklāšana Rīga-Jelgava (1868.), Jelgava-Mažeiki (1873.) un Krustpils-Jelgava-Ventspils (1902.). Pirmās latviešu tautas atmodas laikā pagastos veidojās kori, dramatiskie pulciņi, kuri aktīvi piedalās dziesmu svētkos un rīko arī dziesmu svētkus Jelgavas novada pagastos. Dibinās kultūras, izglītības, mūzikas, sporta, krājaizdevumu un lauksaimniecības biedrības.

Smags trieciens iedzīvotājiem, novada ekonomiskajai attīstībai bija pirmais pasaules karš un bermotiāde, kad tika iznīcinātas sējumu platības, nopostītas zemnieku mājas. Daudzi iedzīvotāji devās bēgļu gaitās, pametot dzimtas mājas un iekoptās

saimniecības.

1920.gadā nodibina Jelgavas apriņķa padomi un pagastu valdes. Agrārās reformas rezultātā daudzi zemnieki saņēma zemes un dibināja jaunsaimniecības. 1935.gadā Jelgavas apriņķa teritorijā ir 41 pagasts ar 351960 ha zemes, ieskaitot 82227 ha mežu, bet iedzīvotāju skaits - 64499.

Izveidojās 4327 jaunsaimniecības un pastāvēja 3958 vecsaimniecības, bet kopā apriņķī reģistrētas 10884 viensētas. 1921.gadā izveidoja Jelgavas apriņķī agronomisko nodaļu, lai atjaunotu lauksaimniecisko ražošanu. Cukurbiešu kultūras attīstību sekmēja Jelgavas cukurfabrikas atklāšana 1926.gadā.

Attīstījās graudkopība, jo ne velti Zemgali uzskata par Latvijas maizes klēti. Pirmās Latvijas brīvvalsts laikā nozīmīgus rādītājus sasniedza lopkopība. Jelgavas apriņķī darbojās 74 lopkopības pārraudzības biedrības, izveidoja pienotavas-krejtavas, rūpējās par šķirnes lopu izkopšanu. 1936.gadā Jelgavas apriņķī bija 125 meliorācijas sabiedrības. Ar to palīdzību tika regulētas upes - Melnupe, Auce, Tērvete, Iecava, Misa u.c. Regulēto upju un izrakto novadgrāvju kopgarums 1936.gadā pārsniedza 2200 km.

Atsevišķos pagastos, piemēram, Vircavas, Lielvircavas, no visas apstrādājamās zemes 2-3 % aizņēma augļu un sakņu dārzi. Dārzāju un sakņaugu kultūra ieņēma savu vietu līdzās graudkopībai, lopkopībai, piena pārstrādei un cukurbiešu audzēšanai. Jelgavas apriņķī uz vietas gan ražoja, gan arī pārstrādāja augļus, ogas, dārzeņus un sakņaugus.

Pirmās Latvijas republikas laikā turpinājās ķieģeļu ražošana un aizsākās kūdras ražošana, Kalnciemā māla karjerās izveidoja akmenslauztuves. Šajā laikā uzcēla vairākus tautas un pagastnamus, skolas, pienotavas-krejtavas, dzelzceļa stacijas.

Kopējais zemes ceļu tīkls ar plašākas satiksmes nozīmi 1936.gadā bija 2277 km. I šķiras jeb valsts ceļi bija 634 km, bet apriņķa pagastiem bija jāuztur 605 km II šķiras ceļi un 1038 km III šķiras ceļi. Pašvaldības izbūvēja 138 km jaunus zemes ceļus apriņķa robežās (Jelgava-Kalnciema šos.pie Ozolmuižas, turpināja darbus pie ceļu izbūves darbiem Jelgava-Vircava-Bauska, Jelgava-Tukums). 1932.gadā aizsākās plānveidīga Jelgavas apriņķa lauku elektrifikācija, izbūvējot elektrības augstsprieguma līnijas Jelgava-Tukums, Jelgava-Meitene, Jelgava-Tērvete, Kronauce-Auce-Dobele u.c.

Jelgavas apriņķa budžeta kopsumma sastādīja 127662 Ls 1936.gadā, tai skaitā: izglītībai atvēlēja 14733 Ls, sociālajai apgādei - 310329 Ls, veselības aizsardzībai - 154378 Ls. Apriņķa teritorija aptuveni 3519,6 km².

1938.gadā Jelgavas apriņķī reģistrēja 170 lauksaimniecības biedrības, 5 tirdzniecības un rūpniecības, 4 amatniecības, 15 ugunsdzēsēju, 82 kultūras, 31 sporta, 32 palīdzības un 5 arodbiedrības. Pagastu kori piedalījās Zemgales, Dobeles, Jelgavas dziesmu svētkos, bet zemnieki un lauksaimnieki izstādīja savus ražojumus Rūpniecības, lauksaimniecības izstādēs. Amatiņieki piedalījās Daiļamatniecības izstādēs.

Otrais pasaules karš daudzviet izposta Jelgavas apriņķa teritoriju. 1941.-1949.gada masu deportācijās uz PSRS ziemeļu apgabaliem izsūtīja vairāk kā 1143 cilvēkus. Padomju varas laikā aizsākās sociālistiskais saimniekošanas veids - dibinot MTS, padomju saimniecības, kolhozus.

1949.gada 31.decembrī likvidēja Jelgavas apriņķi un ar 1950.gada 1.janvāri izveido Jelgavas rajonu ar savu izpildkomiteju, kas ar nelielām teritoriālām izmaiņām pastāvēja līdz 1950.gada novembrim. Laikā no 1959.gada novembra līdz 1962.gada aprīlim Jelgavas rajons bija pakļauts pilsētas izpildkomitejai. 1962.gada 17.aprīļa līdz 18.decembrim Jelgavas rajons pastāv atkal ar savu izpildkomiteju. No 1962.gada 18.decembra līdz 1967.gada 10.janvārim Jelgavas rajona teritorijas daļa pakļauta Dobeles rajona izpildkomitejai, bet daļa - Bauskas rajona izpildkomitejai. Tikai kopš 1967.gada 10.janvāra Jelgavas rajons ar savu pastāvīgu pārvaldi pastāv tajās robežās, kādas tās ir patlaban.

Par Jelgavas rajona interesanto notikumiem bagāto vēsturi, augsto materiālo un garīgo kultūru, tradīcijām liecina bagātais kultūras mantojums - turpat 400 valsts un vietējās nozīmes kultūras pieminekļi (arheoloģijas, arhitektūras, mākslas un vēstures). Rajonā dzimušas un darbojušās daudzas izcilas sabiedriski politiskās, zinātnes, literatūras, mākslas un kultūras personības, kuras ierakstījušas nozīmīgu lappusi Latvijas kultūrvēsturē. Jelgavas novads ieņēmis nozīmīgu vietu valsts kultūrapritē. Jelgavas novada organizētie pasākumi, piemēram, Ziemassvētku kauju atceres diena kļuvuši par tradīciju un tiek organizēti ik gadu. Atzīstami ir

pašdarbnieku panākumi latviešu dziesmu un deju svētkos.

Vēsturniece Ina Lastovecka

2010. gadā projekta "Lauku reģionu transformēšana, veidojot jaunus attīstības scenārijus, vēstījumus un pievilcīgu vides dizainu" (TRANS IN FORM) ietvaros ir veikts vēsturisks pētījums par Jelgavas novada vēsturi, tā autors ir vēsturnieks Andris Tomašūns.

Viena no projekta aktivitātēm ir jaunu teritorijas attīstības scenāriju veidošana, kas balstīta vēsturiskā mantojuma izpētē un iepazīšanā.

„Trans in Form” projekts tika īstenots ar Eiropas Savienības „Baltijas jūras reģiona programmas 2007-2013” finansiālu atbalstu. Tajā iesaistīti 11 partneri no 6 valstīm – Norvēģijas, Vācijas, Zviedrijas, Lietuvas, Polijas un Latvijas (Jelgavas novada pašvaldība un Vidzemes plānošanas reģions).

Padziļināts pētījums par Jelgavas novada vēsturi:

 [Jelgavas novada kultūrvēsturiskā izpēte](#)

 [Angļu valodā - Historical research of Jelgava Local Municipality](#)

<https://www.jelgavasnovads.lv/lv/jelgavas-novada-vesture>